Il-Bradella ta' Santa Katerina

Fil-festa ta' Santa Katerina V.M., Patruna taż-Żejtun, tas-sena 1911 fil-knisja parrokkjali żżanżnet dik li aħna fiż-Żejtun insejħulha l-bradella ta' Santa Katerina. Bil-kelma *bradella* aħna fiż-Żejtun nifhmu mhux biss dik il-parti ta' fuq li fuqha sserraħ il-vara bil-pedestall tagħha u li tinħareġ fil-purċissjoni, iżda wkoll dik il-parti akbar li f'ċerti parroċċi tissejjaħ *bankun*, u li fuqha tistrieħ il-vara bil-bradella b'kollox ġewwa l-knisja. Aħna l-Maltin ħadna l-kelma *bradella* mill-Isqalli *pradella*.

Tagħrif mill-Arkivju Parrokkjali

Nhar id-19 ta' Diċembru, 1911, l-Arċipriet Dun Lawrenz Degabriele, li kien ukoll prokuratur tal-knisja wara l-mewt ta' Dun Feliċ Micallef Grimaud fl-1906, niżżel fir-reġistru tal-kontijiet, fejn isemmi l-ħruġ, dan il-kliem, *Per un dono a quattro carpentieri che lavorarono gratis il pedestallo nuovo – bradella – per la statua di S. Caterina*[6], meta ta rigal ċkejken lil min ħadem b'xejn fil-bradella. U fl-24 ta' Lulju tas-sena 1912 niżżel, *Al Mro. Nicola Orlando ferrario per lavoro e spese nella bradella*[7]. Mela minn dawn iż-żewġ notamenti diġà nafu bid-data meta tlestiet din il-bradella ġdida, il-fatt li l-erba' mastrudaxxi li ħadmu fiha ma ridux ħlas għax-xogħol tagħhom, u isem il-ħaddied li fix-xhur ta' wara għamel ix-xogħol neċessarju għal din il-bradella. Hi tassew ħasra li Dun Lawrenz ma niżżilx l-ismijiet ta' l-erba' mastrudaxxi li ġenerożament ma ridux jitħallsu tax-xogħol tagħhom fuq il-bradella.

Tagħrif mill-Ġurnal "Malta Tagħna"

Aktar tagħrif tahulna l-ġurnal *Malta Tagħna* tal-25 ta' Novembru, 1911, fejn taħt artikolett intitolat Opri Ġodda fiż-Żejtun naqraw *Opra ta' l-arti wisq sabiħa sejra tiġi esposta għall-pubbliku fil-knisja parrokkjali taż-Żejtun fil-festa li ġejja ta' Santa Katerina Verġni u Martri. Din hi bradella bis-sotto-bradella tagħha għall-istatwa ta' l-imsemmija qaddisa, li fuq id-disinn ta' Ġużeppi Decelis ġiet maħduma b'injamijiet prezzjużi u b'maestrija u finezza kbira minn xi dilettanti tar-raħal, u mżejna bi skulturi l-aktar delikati u b'ornamenti u simboli tal-fidda, illi fiha x'tara tassew u tagħmel unur kbir lil dawk kollha li b'kull mod tant ħadmu u impenjaw biex issir din l-opra.* Il-kittieb iżid li fl-istess okkażjoni kellhom ukoll jiżżanżnu standard irrakkmat tal-Fratellanza tar-Rużarju, disinn ta' Ġużeppi Baldacchino, u ventartal ta' San Ġużepp, rakkmu tad-deheb fuq bellus aħmar, disinn ta' Antonio Sapiano. Mela informazzjoni ġdida li nieħdu minn dan il-ġurnal u li ma taniex Dun Lawrenz Degabriele dwar din il-bradella hi, li hi saret fuq disinn ta' Ġużeppi Decelis. Iżda minn sorsi oħra nafu li x-xogħol ta' skultura sar minn Emanueli Buhagiar.[8] L-Arċipriet Degabriele kien diġà lesta opra kbira meta rrestawra l-koppla tal-knisja, u wara din il-bradella hu rrestawra l-kor (1914). Aktar tard hu rrestawra l-vara stess u ġiebha kif narawha llum. Allura, meta tlestiet il-bradella fl-1911, il-vara ta' Santa Katerina kienet wisq differenti milli kif narawha llum, għaliex

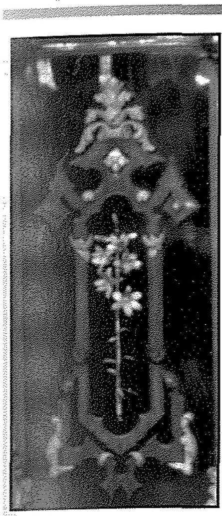

kienet għadha l-istess statwa, b'ċerti modifikazzjonijiet li nħadmet minn Andrea Imbroll fl-1757. Idea ħafifa ta' kif kienet l-istatwa fl-1911 nistgħu neħduha minn niċċa f'kantuniera quddiem il-knisja parrokkjali ta' Marsaxlokk. L-Arċipriet Degabriele jagħtina wkoll ħafna tagħrif dwar kif kien idaħħal il-flus – ġeneralment permezz ta' lotteriji u kontribuzzjonijiet kontinwi – ġbir li kien isir minn numru ta' qassisin, speċjalment l-arċipriet innifsu – u permezz ta' arbular.[9] Dan l-arbular jiswa biex jagħtina tagħrif dwar min kienu n-nies tassew midħla tal-knisja.

Disinn ta' Ġużeppi Decelis

Ġużeppi Decelis kien mgħallem fl-arti tad-disinn, skultura, ebbanisterija u intersjar. Twieled fil-Birgu nhar it-23 ta' Diċembru, 1866, iben Manuel Decelis u Lorenza, imwielda Busuttil.[10] Tgħallem id-disinn u l-iskultura għand missieru stess u kompla jistudja fl-iskola ta' l-arti f'Bormla. Meta qorob il-25 sena żżewweġ lil Elvira Francica fil-Birgu stess nhar is-17 ta' Ġunju, 1891.[11] Kien mhux biss membru, iżda wkoll rettur ta' l-Arċikonfraternità tar-Rużarju fil-knisja tal-Lunzjata tal-Birgu, knisja li hu żejjen b'ħafna mill-aqwa opri tiegħu, iżda li sfortunatament ġarrbet ħsarat immensi fl-aħħar gwerra. Fil-knisja parrokkjali taż-Żejtun għandna numru konsiderevoli ta' opri tiegħu, barra din il-bradella ta' Santa Katerina. Hekk, per eżempju, tiegħu huma d-disinji ta' l-istandard vjola tal-Ġimgħa l-Kbira, tal-bandalora S.P.Q.R. u tas-Seba' Kelmiet. Hu ddisinja wkoll is-sodda tal-Monument li saret fl-1932 u l-ventartal ta' San Mikiel li żżanżan is-sena ta' wara. Fl-1929 żejjen lill-kisja taż-Żejtun b'wieħed mill-isbaħ tużelli fil-knejjes Maltin u Għawdxin.[12] Ġużeppi Decelis miet f'Raħal Ġdid nhar l-10 ta' Lulju, 1958, fl-età ta' 92 sena.[13] Fil-Birgu semmew triq għalih.

Skultura ta' Emanueli Buhagiar

Flimkien ma' Decelis ħadem l-iskultura ta' din il-bradella wkoll Emanweli Buhagiar, li xejn inqas minn Decelis kien tajjeb fix-xogħol ta' l-injam. Bħal Decelis, Buhagiar kien twieled fil-Birgu, nhar is-16 ta' Diċembru, 1876, iben *chargeman* fid-*dockyard*. Studja taħt l-iskultur Aristide u l-pitturi Ġużeppi Bonnici u Lazzaro Pisani. Għall-parroċċa ta' Ħal Kirkop ħadem il-bradella ta' San Anard u l-ventartal tar-Rużarju. Għandu ħafna opri ta' l-arti f'diversi knejjes, fosthom il-bradelli ta' Ħ'Attard, Marsaxlokk, Għargħur, Ħad-Dingli, Ħaż-Żabbar, Ħal Safi u ż-Żurrieq, barra s'intendi din taż-Żejtun. Iżda l-aħjar xogħlijiet tiegħu ta' skultura huma l-ventartali ta' Ħal Tarxien u l-famuż tużell ta' Santa Katerina taż-Żejtun, li hu skolpixxa fuq disinn ta' Decelis, li kien għaxar snin ikbar minnu. Buhagiar kellu kapaċità kbira bħala skultur fl-injam, u żgur ta' dan hu xhieda x-xogħol fin u elaborat bir-reqqa li hu għamel f'din il-bradella ta' Santa Katerina fiż-Żejtun. Hu parentela kemm ta' Mario Buhagiar, professur ta' l-arti fl-Università ta' Malta, kif ukoll ta' Dun Albert Buhagiar, li ftit tas-snin ilu kien viċi-kappillan hawn fiż-Żejtun, u bħalissa hu arċipriet tas-Siġġiewi, wara, li qatta numru ta' snin segretarju ta' l-Arċisqof Mons. Ġużeppi Mercieca. Emanueli Buhagiar miet nhar is-27 ta' Frar, 1962.[14]

L-Erba' Mastrudaxxi Żwieten

Il-problema tinħoloq meta niġu għall-erba' mastrudaxxi msemmija mill-Arċipriet Degabriele fir-reġistru tal-ħruġ, fejn jgħidilna li ħadmu fuq il-bradella b'xejn (*gratis*) iżda ma jagħtiniex isimhom! Barra l-arċipriet, il-ġurnal *Malta Tagħna* jirreferi għal xi *dilettanti tar-raħal* li ħadmu fil-bradella. Fl-opinjoni tiegħi l-kelma *dilettanti*, għall-inqas kif nifhmuha llum, ma ddoqlix tajjeb. Min kienu dawn l-erba' *carpentieri* (il-kelma użata mill-Arċipriet Degabriele) ġenerużi? Wieħed minnhom żgur li kien l-Imgħallem Spiridione Ellul (imlaqqam *Tal-Qrendi* jew *L-Imkemmxa*) li kien midħla ħafna tal-knisja, tant li dam għal bosta snin prokuratur tal-Ġimgħa l-Kbira. Kienu jaħdmu fuq il-bradella biss nhar ta' Ħadd u fil-festi. Bħala mastrudaxxa Spiru kellu l-ħanut tax-xogħol tiegħu personali fejn illum hemm il-*workshop* ta' Dar Nazaret, filwaqt li d-dar tiegħu kienet nru. 35, Triq Beland, fejn hu wkoll miet nhar is-26 ta' Frar, 1963, fl-età ta' 82 sena. Ta' min jiftakar illi, filwaqt li kienet qed issir din il-bradella, għall-inqas fl-ewwel snin tax-xogħol, kien qed isir ukoll ir-restawr tal-koppla tal-knisja parrokkjali. Niġu issa għat-tliet mastrudaxxi l-oħra li ħadmu ma' Spiru u li probabbilment kienu akbar minnu fl-età. Min kienu? Mhux faċli li nagħtu risposta,

għaliex s'issa għadni ma ltqajt m'isimhom fl-ebda manuskritt. Ġbart biss xi tagħrif mogħti lili bil-fomm. Jissemma, per eżempju, mastrudaxxa mill-familja *Ta' Ċirill*. Kien hemm min semmieli lil Leli Caruana, imlaqqam *Ta' Messa*, li kien joqgħod fi Triq Ħabel ix-Xgħir, lil Ġianninu ta' Betti, u lill-ieħor magħruf bħala *Żera Żera*, li wara emigra għall-Awstralja, fejn ukoll miet.[15]

Injam Fin

Niġu issa għall-bradella nfisha. L-injam li ntuża għaliha kien ta' tliet kwalitajiet (i) għall-panewijiet bejn il-pilastri, l-imgħallmin għamlu użu mill-ebbanu, li hu injam fin ta' kulur sewdieni minn siġra li tikber l-aktar fl-Afrika u l-Indja, u li jintuża għal xogħol ta' l-akbar preġju; (ii) għax-xogħol fil-pilastri użaw il-ġewż (*walnut*), għuda stmata ħafna, iebsa u żejtnija, li fl-inxif tiswa ħafna għall-għamara, ta' lewn kannella jagħti fl-isfar; u (iii) għax-xogħol delikat fl-iskultura għamlu uzu mill-injam isfar tal-larinġ (*orange wood*), għuda mielsa mis-siġra tal-larinġ, li tinqata' skond il-ħtieġa. Fil-wiċċ tal-bradella daħħlu ftit xogħol ta' l-intersjar. Fejn riedu jdaħħlu l-kulur abjad, għamlu użu mill-fidda, li użaw ukoll fl-erba' kuruni, waħda fuq kull arma tal-erba' parroċċi – iż-Żejtun u t-tliet parroċċi li ħarġu minnu – u f'ornamenti oħra rqaq.

Deskrizzjoni

Fin-naħa ta' quddiem, eżattament fin-nofs, tidher l-arma taż-Żejtun, bis-salib aħdar fuq sfond abjad (fidda), b'żewġ frieghi taż-żebbuġ (fidda wkoll) mal-ġnub ta' l-iskudett, u bil-kuruna fuqu. Din mhix il-kuruna li tindika li ż-Żejtun għandu titlu ta' belt. Fil-panewijiet tal-ġnub naraw, fuq il-lemin il-palma tal-martirju, bi tliet kuruni, (martirju, safa u għerf), u fuq in-naħa tax-xellug il-ġilju tal-purità. Kemm il-palma, kif ukoll il-ġilju, huma tal-fidda. Fuq wara tal-bradella hemm l-arma ta' Marsaxlokk (li nfired miż-Żejtun fl-1897), salib iswed ta' Sant'Andrija fuq sfond isfar. Fil-panew tal-lemin naraw, skolpiti fl-injam tal-larinġ, il-kuruna tar-rand, simbolu tal-ġieħ mogħti lill-qaddisa, u s-sejf li jfakkar qtugħ ir-ras ta' Santa Katerina, filwaqt li fil-panew tax-xellug naraw xbiha tal-ħabs fejn hi nżemmet maqfula.

Fuq in-naħa tal-lemin tal-bradella hemm l-arma ta' Ħal Għaxaq (infired miż-Żejtun fl-1626), strixxi djagonali ħodor fuq sfond abjad (fidda), bil-mannara u l-katina, u strumenti oħra ta' tortura, speċjalment ir-rota bis-skieken, skolpiti fl-injam tal-larinġ, fil-panewijiet tal-ġnub. L-arma l-oħra, dik ta' Ħaż-Żabbar (ħareġ miż-Żejtun fl-1615), faxx aħdar djagonali fuq l-abjad (fidda) u l-aħmar, il-kuluri ta' Malta, tidher fin-naħa l-oħra tal-bradella. Ix-xettru u l-kuruna ta' prinċipessa, u ż-żewġ twavel tal-kmandamenti u s-salib tal-fidwa, huma wkoll skolpiti fl-injam tal-larinġ, fuq il-panewijiet ta' l-ebbanu.

Nistgħu ngħidu li kważi għaddew mitt sena mindu tlestiet din l-opra artistika, u bħal kull ħaġa oħra li jgħaddi ż-żmien minn fuqha, jidher li wasal il-waqt li xi ħadd ta' l-affari tiegħu jdur dawra madwarha, biex jara xi ħtieġa għandha ta' restawr. Hi ġawhra oħra li żżejjen lill-knisja parrokkjali tagħna, b'mod speċjali fil-jiem għeżież tal-festa ta' Santa Katerina.[16]

Il-gallerija ta' l-orgni tal-knisja arċipretali taż-Żejtun.

Riferenzi:

1 Ara l-firma fuq il-kwadri.
2 M. Buhagiar, *The Iconography of the Maltese Islands, 1400-1900*, p.126.
3 Arkivju Parrokkjali Żejtun, MS. 311, p.84.
4 Idem, p.86.
5 Taghrif moghti lili minn Twanny Spagnol.
6 Arkivju Parrokkjali Żejtun, MS 311, p.48.
7 Idem, p.50.
8 Informazzjoni moghtija minn Ġann Marì Debono lil Anton Attard, Birgu.
9 MS 311, pp.25ff.
10 Reġistru Pubbliku, Valletta, Ċert. Nru. 23 / 1867.
11 A.P. Birgu, Lib. Matr. 1872-1902, f.173v.
12 Anton Attard, Mastru Ġużè Decelis, pp.79-81.
13 A.P. Parr. ta' Kristu Re, Rahal Ġdid, Lib. Def. IV, p.55.
14 M. Schiavone u Louis J. Scerri, Maltese Biographies of the Twentieth Century, p.103.
15 Inrodd hajr lil Carmelo Baldacchino li ġabarli dan it-taghrif u lil Ġużeppi Caruana.
16 Wara li lestejt dan l-istudju, sirt naf illi fis-sena 1911 l-Isqof Pietru Pace ordna lill-parroċċi taż-Żejtun u taż-Żurrieq biex jittrasferixxu l-festa u ma ssirx fil-25 ta' Novembru (*Malta Tagħna*, 25/11/1911). Dan minhabba l-inkwiet li kien hawn f'Malta fil-kwistjoni bejn il-Knisja u Manwel Dimech, li fil-fatt ġie skomunikat mill-Isqof fit-28 ta' Novembru ta' l-istess sena.